

Wie anno 2009 aan de transatlantische relatie tussen de Verenigde Staten en Nederland denkt zal dat vooral in termen van verschil doen. Het huidige politieke gewicht van beide landen is zo ongelijkwaardig dat het verleidelijk is om dat als een gegeven te accepteren: Amerika is groot en wij zijn klein. Een overzicht van de geschiedenis van de betrekkingen tussen beide landen leert echter dat deze ongelijke verhouding geen gegeven is, maar van vrij recente datum. Een overzichtswerk dat door het Roosevelt Study Center in Middelburg in augustus 2009 wordt gepubliceerd, leert hoe die relatie zich heeft ontwikkeld in de afgelopen vier eeuwen.

Het begin van deze relatie ligt in 1609 bij de exploratie van de Engelse kapitein en ontdekkingsreiziger in dienst van de VOC, Henry Hudson van de wateren rond het eiland Manhattan aan de Amerikaanse oostkust. Dat de VOC gebruik maakte van een Engelsman, was niet uitzonderlijk. Zeevarende mogendheden zoals Engeland, de Republiek en Portugal 'leenden' wel vaker praktijkervaring van elkaar. Van de persoon Hudson weten we weinig: zelfs geen geboorte- of sterfdatum. Wat telde was dat hij veel ervaring had. Al twee keer eerder was hij in de west-atlantische regio geweest op zoek naar een noordwestelijke route richting Azië. Zijn derde reis maakte Hudson tussen 4 april en 17 november 1609. Kruisend langs de oostkust, om binnendoor Amerika een route naar Azië te vinden, voer hij begin september de rivier op die later zijn naam zou dragen en landde hij op het eiland Manhattan. Na een tocht richting het huidige Albany kwam hij tot de conclusie dat deze rivier niet de doorgang bood die hij zocht. Hij keerde terug naar Europa, werd door de Engelsen aangehouden, maar wist met zijn verslag de bewindvoerders van de VOC in Amsterdam te bereiken. Hij vertelde hen over de prachtige natuurlijke haven die hij had gevonden, de vruchtbare grond en de handelsmogelijkheden in dit deel van de Nieuwe Wereld; vooral de handel in beverbont. Deze berichten overtuigden individuele reders en kapiteins om hun geluk hier te beproeven. Deze handelaren bouwden in 1614 een eerste fort (Nassau) bij Albany en trokken de eerste 'coloniërs' aan.

Nadat de kolonisten daar verzeild waren geraakt in de strijd tussen indianenstammen, trokken ze zich terug op het eiland Manhattan, waar in 1625 het stadje Nieuw Amsterdam gesticht werd. De eerste kolonisten werden door de West-Indische Compagnie (WIC) overgebracht en ontvingen twee maanden gratis eten, gratis land en het recht om met de indianen handel te drijven. De WIC was zakelijk gezien geen succes, maar dankzij de coördinatie en het gezag dat ze van de Staten-Generaal en de stad Amsterdam ontving kon ze sturing geven aan een nieuw stuk Nederland op Amerikaanse bodem.

Deze vroege aanwezigheid vanuit de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden, nog vóór de landing van de Pilgrim Fathers in Massachusetts in 1620, is van onschatbare waarde gebleken. Daar zag het in het begin niet naar uit. Aanvankelijk leverde deze uithoek weinig profijt op, want de aandacht van het moederland was op het oosten gericht. Nieuw Amsterdam stond zelf in de marge van het WIC imperium. De verovering van de zilvervloot door Piet Hein in 1628 werkte zelfs in het nadeel van Nieuw Amsterdam omdat de WIC nog meer op Zuid-Amerika gericht werd. Pas na het verlies van Brazilië in 1654 kwamen er fondsen en personeel voor Nieuw Nederland vrij waardoor de samenleving zich kon ontwikkelen.

Ook het bedrijfsbeleid belemmerde een snelle groei van de kolonie. Snelle winsten en lange termijn investeringen streden om voorrang en verstoorden het beleid. De privatisering van de kolonisatie leek na 1629 een oplossing te bieden, maar alleen Kiliaen van Rensselaer slaagde erin om een bloeiende onderneming op te zetten. Hij bracht de jurist Adriaan van der Donck in 1641 als schout naar Rensselaerswijck. Hij hielp als raadsman van de burgers van Nieuw Amsterdam hun rechten tegenover de Compagnie te waarborgen en publiceerde de eerste beschrijving van de kolonie in 1650.

Voordat de kolonie volledig tot ontplooiing kon komen werd ze door de Engelsen in 1664 zonder slag of stoot veroverd. Die overgave veroorzaakte een breuk in het geschiedverhaal van New York, die het zicht op de Nederlandse periode ontnam. Pas twee eeuwen later werd deze leemte door historici opgevuld. De Engelsen veranderden de structuur van de samenleving heel geleidelijk. Ze handhaafden het recht op eigendom, het erfrecht en het politiestelsel. De voormalige Nieuw-Nederlanders werden zich plots bewust van hun niet-Engelse identiteit, die ze in hun taal en vooral in de kerk beleefden. De veelgeroemde Hollandse tolerantie kwam pas onder Engels bewind tot bloei: rooms-katholieken,

doopsgezinden en lutheranen mochten toen pas openlijk kerkdiensten beleggen. Directeur Peter Stuyvesant (van 1647-64) had die verbreding tegengehouden uit vrees voor verdeeldheid.

Aan het eind van de achttiende eeuw maakte eerst de Vierde Engelse oorlog (1780-84) en daarna de Franse overheersing een eind aan de macht van de Nederlandse Republiek. De onafhankelijkheid van Amerika in 1776 inspireerde ook de Nederlandse democraten, maar het bleef bij bewondering op afstand. De financiering door Amsterdamse bankiers van de Amerikaanse onafhankelijkheid leidde tot hooggespannen verwachtingen van lucratieve handelsrelaties, die pas een eeuw later ingelost werden. Sinds 1782 wisselden beide landen gezanten uit, maar in de negentiende eeuw hadden beide landen het te druk met hun eigen natievorming en de bescherming van de eigen belangen om veel in elkaar te kunnen investeren. De officiële contacten bleven beperkt, maar onder de oppervlakte groeiden gemeenschappelijke tradities. Historici ontdekten parallellen tussen het heroïeke ‘Nederlandse’ verleden en de Amerikaanse onafhankelijkheid. De opkomst van een zelfbewust New York en nostalgische verlangens naar het deugdzame, rustige tijdperk van de geboorte van het protestantse Amerika (die in Nederland als een soort openluchtmuseum nog te beleven was), creëerde aan het eind van de negentiende eeuw een levendige belangstelling voor ‘good old Holland’.

De meest concrete band tussen beide landen in die tijd ontstond door de emigratie van een kwart miljoen Nederlanders. De overtocht werd net als in de rest van Europa steeds veiliger en geregelder waardoor ook de nieuwsvoorziening verbeterde. Een levendige correspondentie van miljoenen brieven verspreidde onder kleine burgers veel praktische kennis over Amerika, terwijl ook de elite steeds meer gefascineerd raakte door de vitaliteit van de Amerikaanse cultuur. Mede dankzij de koloniale handel groeide het besef dat de Amerikaanse en Nederlandse belangen dezelfde richting opwezen. Na 1870 nam de onderlinge handel steeds verder toe.

Het duurde echter tot na de Tweede Wereldoorlog voordat er sprake was van een bloeiende uitwisseling tussen beide landen. Deze stoelde echter op een lang voortraject en het proces kreeg vaart omdat voor het eerst beide overheden zich stelselmatig met de relatie gingen bemoeien. Nederland wilde begrip wekken voor de belangen van een onder de voet gelopen natie en voor zijn koloniale bezit. Amerika probeerde door middel van het Marshall plan de Nederlandse economie te moderniseren. Aanvankelijk schoorvoetend, maar spoedig met gezwinde tred trad Nederland toe tot een scala aan internationale overlegorganen, van de Verenigde Naties tot het Internationale Monetaire Fonds en de Wereldbank, tot het informele overleg binnen de Bilderberggroep. Via deze internationale organisaties wist Nederland meer gedaan te krijgen dan in rechtstreekse onderhandelingen met Amerika.

Hoewel het indertijd niet als een zegen werd gezien, leidde politieke Amerikaanse druk tot twee ingrijpende verbeteringen: een snelle dekolonisatie (die aanspoorde tot het bedenken van economische alternatieven) en intensieve Europese samenwerking. De Amerikaanse modellen voor de modernisering van de productie, de planning en reclame werden aangepast voor Nederlands gebruik en na beproefd gebruik weer geëxporteerd (soms met overheidssubsidies). Op allerlei terreinen werd de Amerikaanse cultuur voelbaar. In 1946 kwam de protestantse jeugdbeweging Youth for Christ naar ons land om een geestelijke impuls aan jongeren te geven. Amerikaanse populaire muziek werd gretig binnengehaald en Amerikaanse dansgezelschappen trokken naar Nederland om er culturele impulsen te geven en te ontvangen. Ook politieke campagnes ontleenden hun inspiratie aan de Amerikanen. Tot 1960 werd alle culturele vernieuwingen uit Amerika bewonderd, maar nadat de welvaart in Nederland zich herstelde en de Amerikaanse buitenlandse politiek in Vietnam faalde, nam ook de kritiek uit het land van Amerika’s ‘trouwe bondgenoot’ toe.

Onafhankelijk van de politieke stemming bleef er veel geld vloeien tussen beide landen. De Nederlandse directe investeringen klonnen in de VS naar een derde plaats na Engeland en Japan (en moeten nu ook Duitsland voor laten gaan). Daarna groeide dit bedrag verder door van 2,1 miljard in 1970 naar 140 miljard in 2000. In omgekeerde richtingen stegen Amerikaanse investeringen in Nederland van 1 miljard in 1970 naar 200 miljard dollar in 2004. Nederlandse kunst en design staan in Amerika hoog aangeschreven (Mondriaan, Koolhaas).

Dankzij een integrale geschiedschrijving kan deze veelzijdige relatie nu geëvalueerd worden. Nederland blijft voor de Verenigde Staten een proeftuin voor nieuwe producten en andersom blijven de VS een inspiratiebron voor Nederland. Deze langdurige relatie is er één van continuïteit en stabiliteit die zich ook binnen de naoorlogse internationale organisaties verder bleef ontwikkelen. Het Ministerie van Buitenlandse Zaken heeft zich nauw verbonden aan de herdenking van Hudsons

ontdekking. Daardoor kunnen tal van instellingen in beide landen deze relatie een nieuwe impuls geven.